

CZU: 81'1

ORCID: 0000-0002-2132-1183

Vasile BAHNARU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

TEODOR COTELNIC.
ARTICOLE ȘI STUDII DE LINGVISTICĂ.
CHIȘINĂU: PROLIBRA, 2019, 392 P.

Teodor Cotelnic. *Articles and surveys of linguistics.*
Chișinău: ProLibra, 2019, 392 p.

Unul dintre patriarhii lingvisticii basarabene, Teodor Cotelnic nu acceptă în mod categoric condiția de pensionar și la cei 86 de ani ai săi este activ, plin de energie, mereu în treabă, dominat de idei noi și debordant de laborios. Probă supremă în acest context este volumul său *Articole și studii de lingvistică*, care a ieșit de sub tipar chiar la începutul acestui an și este dedicat profesorului și îndrumătorului său, acad. Nicolae Corlăteanu. Studiile propriu-zise sunt precedate de un elogiu al regretatului profesor universitar Ion Ețcu, intitulat sugestiv *Un pilon de nădejde al neamului*, în care sunt evidențiate modalitățile de manifestare a dlui profesor Teodor Cotelnic în lingvistică: 1) cercetarea necunoscutului, obținerea, prin muncă permanentă și asiduă, a noilor informații, cunoștințe și viziuni în studierea limbii și 2) sistematizarea, ordonarea, aplicarea, popularizarea și cultivarea cunoștințelor, în această ordine de idei fiind concludente studiile sale monografice *Adverbializarea numelui și Conversiunea unităților lexicale* și, în fine, culegerea *Pagini de sociolingvistică*, care se impune prin prezența unei armonii seducătoare între aspectul preponderent științific al cercetării și cel preponderent civic.

Volumul de față înglobează cele mai ilustrative studii și articole ale autorului dispersate în diferite culegeri sau reviste de specialitate, inclusiv referate sau comunicări în cadrul unor conferințe naționale și internaționale și este judicios compartimentat în cinci capitole. Pentru a determina persoanele interesate să studieze lucrarea profesorului Teodor Cotelnic, nu vom insista prea mult asupra analizei conținutului ei și a soluțiilor oferite de autor, ci vom realiza doar o eșalonare logică a problemelor cercetate, apelând la unele analize critice doar în situația în care se impune în mod obligatoriu acest lucru.

Așadar, Capitolul I. *Gramatică și stilistică* debutează cu studiul *Asupra caracterizării gramaticale a frazeologismelor adverbiale*, acesta fiind un fenomen mai puțin studiat din punct de vedere teoretic în lingvistica română, iar studiile despre frazeologismele adverbiale lipseau în general în momentul elaborării studiului respectiv. În fine, în funcție de unitățile din componența frazeologismelor adverbiale, autorul reușește să elaboreze o clasificare bine fundamentată teoretic și rezonabilă din punct de vedere logic. În continuare figurează studiul (în limba rusă) *Conversiunea adjectivelor în categoria adverbului*

(în baza materialului de limbă moldovenească), în care se ajunge la concluzia că, deși din punct de vedere teoretic toate adjectivele pot trece în categoria adverbilor calitative, doar adjectivele calitate se adverbializează. O temă de pionierat în lingvistica de la Chișinău este problema luată în discuție în studiul *Note privind adjectivele gerunziale*, în care se constată că pentru gerunziul din limba noastră este dominantă valoarea verbală, în timp ce funcțiile adverbială, adjectivală și substantivală sunt mai puțin productive. Ca urmare a analizei unui număr impunător de exemple excerptate din literatura clasică, autorul reușește să realizeze o analiză semantică și funcțională profundă a gerunziilor adjectivizate. Se impune în mod special articolul *Despre numele de acțiune în –re (Așa-zisa substantivizare a infinitivului lung)*, în care autorul demonstrează că în cazul infinitivului lung nu poate fi vorba de substantivizarea infinitivului verbului, ci de un proces elementar de derivare a substantivelor de la infinitivul verbului cu ajutorul sufixului *–re*. Un alt material în limba rusă este și articolul *Referitor la funcția sintactică ca urmare a conversiunii*, care se individualizează prin faptul că autorul examinează opiniile savanților care interpretează conversiunea fie din punct de vedere semasiologic ca mutație de sens în cadrul cuvântului, fie din punct de vedere sintactic ca modificare a funcției sintactice, fie din punct de vedere morfologic ca modificare a apartenenței cuvântului la o anumită parte de vorbire. Și de această dată autorul formulează o concluzie logică bine argumentată: problema conversiunii unităților de vocabular este una foarte complexă și contradictorie și necesită o cercetare suplimentară profundă și multiaspectuală pentru a determina esența și specificul acestei modalități de formare a cuvintelor noi. Problema derivării cuvintelor este luată în discuție în cazul creării unor verbe noi de la nume, adverbe, prepoziții și interjecții prin alăturarea la temă a unui sufix verbal. Imediat, urmează un articol, în limba rusă despre *Mutațiile de sens în procesul de trecere a apelativelor în nume proprii* în care se constată lipsa de unitate în problema interpretării teoretice a acestui fenomen de limbă, indicându-se simultan distincția dintre sensul specific al numelor proprii care se singularizează mai curând prin informație lexicală, de natură enciclopedică, în raport cu apelativele care dețin sensuri denotative. Tema preferată a autorului rămâne a fi conversiunea unităților de vocabular, probă serioasă servind articolul *Conversiunea ca procedeu de formare a cuvintelor*, în care autorul reușește să demonstreze că în rezultatul conversiunii se obține fie un cuvânt nou, fie o categorie gramaticală nouă, fapt ce l-a determinat pe autor să califice conversiunea drept un procedeu de formare a cuvintelor noi.

Partea a doua a primului capitol este consacrată eminent problemelor normei literare și stilisticii. Examinând *Aspectul social-normativ al comunicării și varierea stilistică*, autorul operează niște distincții de rigoare pentru a clarifica noțiunea de normă, pentru a examina norma limbii în procesul de comunicare, la nivelul limbii naționale, la nivelul literar, la nivelul de varietate funcțional-stilistică și, în fine, la nivel de gen al comunicării. În acest context se evidențiază și articolul *Locul și rolul neologismelor în poezia eminesciană*, prin faptul că autorul, analizând varietatea lexicală, constată prezența unei armonii perfecte între lexicul general și cel neologic din poezia lui Mihai Eminescu, examinează acest proces în contextul curentelor latinist și italianist din limba noastră,

care puneau în pericol evoluția firească a limbii. În articolul *Stilul științific* se examinează detaliat caracteristicile fonetice, lexicale și gramaticale ale acestui stil funcțional. Capitolul se încheie cu o exegeză profundă asupra *Particularităților stilistice ale prozei lui Constantin Negruzzi*.

Capitolul II. *Probleme ale limbii literare în viziunea clasicilor* se deschide cu articolul *Dimitrie Cantemir și vocabularul științific*, acesta fiind calificat drept inițiatorul creării terminologiei științifice în limba română. Tematica privind îmbogățirea limbii literare este continuată în alte studii, în care se insistă în mod special asupra preocupărilor permanente ale lui Gheorghe Asachi de problema dezvoltării și modernizării limbii literare, militând pentru completarea vocabularului cu unități lexicale noi. Sunt demne de toată atenția studiile *Constantin Stamati despre limbă*, în care se demonstrează că ideile lui C. Stamati despre limba literară sunt în consonanță perfectă cu opiniile exprimate de Gheorghe Asachi, Alecu Russo, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri. Merită a fi examinate în profunzime de către toți cei interesați de istoria constituirii limbii române literare a opiniilor exprimate de Dimitrie Ralet (vezi studiul *Dimitrie Ralet și limba literară*), Constantin Negruzzi (vezi articolul *Problema limbii în concepția lui Constantin Negruzzi*), Vasile Alecsandri (vezi studiul *Vasile Alecsandri și problemele limbii*), Mihail Kogălniceanu (vezi articolul *Mihail Kogălniceanu și limba literară*), Mihai Eminescu (vezi studiile *Eminescu și limba monumentelor literare vechi, Mărturii eminesciene privind limbajul scenic*) și Nicolae Iorga (vezi articolul *Unele reflecții ale lui Nicolae Iorga despre limba națională*). Este important să menționăm faptul că autorul reușește să evidențieze contribuția fiecăruia în problema căilor de dezvoltare a limbii române, contribuind fiecare în parte, prin operele lor, la promovarea unei limbi cu adevărat naționale și literare.

Capitolul III. *Cultivarea limbii și norma literară* încorporează zece studii consacrate acestei probleme și este inaugurat de studiul *Cultivarea limbii în viziunea academicianului Nicolae Corlăteanu*, în care se examinează contribuția lui Nicolae Corlăteanu la promovarea limbii literare românești în condițiile defavorabile (ca să nu le etichetăm nocive) ale regimului sovietic când era impusă o limbă artificială, inventată în birourile de la Tiraspol, iar o serie de lingviști, în frunte cu Nicolae Corlăteanu, a încercat să salveze din limba română ceea ce se putea salva și dacă astăzi vorbim și scriem într-o limbă română frumoasă, datorăm acest lucru, în mare parte, academicianului Nicolae Corlăteanu și altor colegi de ai lui de generație. În cele ce urmează se examinează *Grija lui Eminescu pentru cultivarea limbii române*, problema *De la regionalism la norma literară, Norma lingvistică și variantele, Adjective incompatibile cu gradele de comparație, Observații asupra unor abrevieri în română contemporană, Iarăși despre folosirea substantivelor în -(t)ie -(t)iune, Despre verbele cu sau fără sufixele gramaticale -ez, -esc, Fluctuații în accentuarea unor cuvinte și Accentuarea unor forme verbale*.

Capitolul IV. *Publicații ale autorului despre mentori și colegi* include o suită de medalioane elogioase la adresa unor dascăli ai autorului (Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Gavril Istrate, Mioara Avram) sau la adresa unor camarazi de lucru sau de breaslă (Ion Vasilenko, Ion Ețcu, Anatol Ciobanu, Grigore Cincilei).

Capitolul V. *Miscellanea* cuprinde o serie de studii consacrate unor probleme variate: *Observații privind „Cazania” lui Varlaam, Cu privire la elementele slave răsăritene în unele acte publice din prima jumătate a veacului XIX, Elemente de stil științific în limba moldovenească din secolele XVII-XVIII, Delimitarea infinitivului în funcție de complement de infinitivul component al predicatului verbal, Conversiunea ca sursă a omonimiei, Adoptarea legislației lingvistice și revenirea la grafia latină: efecte și perspective, Asupra modificărilor semantice în procesul conversiunii.*

Volumul se încheie cu *Bibliografie selectivă*, care include cărți personale, lucrări colective, articole și teze în reviste și culegeri, compartimente, paragrafe sau capitole în manuale și în volume colective și recenzii, note bibliografice, cronici.

Evident, unele soluții propuse de autor ar putea provoca discuții contradictorii, dar suntem convinși de inutilitatea acestui demers, întrucât asupra acestora și-au lăsat amprente ideologia dominantă antiromânească a vremii respective. Totuși suntem de părere că, deși până la 1990 se vehicula, din considerente ideologice și geopolitice, glotonimul „limbă moldovenească”, în lucrarea de față ar fi fost rațional să se utilizeze glotonimul limbă română, chiar dacă studiile respective conțineau glotonimul, „limbă moldovenească”, deoarece, păstrând acest glotonim, lăsăm să se înțeleagă că perpetuăm niște noțiuni depășite și pseudoștiințifice.

În rest, nu ne rămâne decât să-i urăm autorului multă sănătate și noi realizări în studiul limbii române.